

Оплата праці	Однією з основних особливостей мотивації персоналу в західноєвропейських країнах є поширення партнерських відносин між управлінцями і робітниками. Це проявляється в активній участі персоналу у власності, прибутках і прийнятті рішень, що зумовлено специфікою характеру власності. Так, у країнах Західної Європи більш широко розвинені виробничі кооперативи, які можна розглядати як самоврядні структури, а також державні підприємства, де працівники беруть участь в оперативному управлінні виробництвом. Прикладом формування партнерських відносин у Великобританії є функціонування на підприємствах консультативних комітетів робітників і консультативних об'єднань з розробки соціальних планів
Мотивація персоналу	Ключовим моментом, що визначає зацікавленість і активність європейських робітників, є високий рівень соціальної захищеності, пільг і компенсацій. Основні напрямки мотивації та захисту прав найманих працівників закріплені законодавчо у відповідних актах і положеннях. Керівництво компаній має право відхилятися від них тільки у бік збільшення пільг і компенсацій. У компаніях Нідерландів положення, що сприяють посиленню трудової мотивації, розробляються радою голів підрозділів (де вони є) і профспілками. Департамент з персоналу має право внести свої пропозиції щодо вдосконалення системи мотивації персоналу. При наявності доказів ефективності рекомендованих заходів пропозиції приймаються та реалізуються на практиці

Список використаних джерел

1. Алехина О.Е. Залучення, утримання та розвиток персоналу компанії: [Електронний ресурс] / О.Е. Алехина, Л.М. Крайнова, І.К. Макарова. – М.: Вид-во «Діло» АНХ, 2010. – 124 с. – Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru/>.

2. Магомєдов К.О., Турчинов А.І. Сучасні проблеми кадрової політики та управління персоналом. Соціологічний аналіз [Електронний ресурс] / К.О. Магомєдов, А.І. Турчинов. – М.: Вид-во РАГС, 2009. – 134 с. – Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru/>.

3. Практики управління персоналом на сучасних підприємствах: [сб. ст.] / Ін-т порівн. досл. Трудових відносин; під ред. [та з передм.] В.І. Кабадіної [Електронний ресурс]. – М.: ИСИТО, 2005. – 195 с. – Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru/>.

4. Мірошніченко А.Н. Управління людськими ресурсами організації. – Електронне видання [Електронний ресурс] / А.Н. Мірошніченко. – Режим доступу: http://free.megacampus.ru/xbookM0022/index.html?go=part-068*page.htm.

5. Папірович І.О. Дослідження та виявлення резервів зростання продуктивності праці на підприємстві / І.О. Папірович // Розвиток соціально-економічних відносин в умовах трансформації економіки України [Електронний ресурс]. – 2007. – Т. 2. – С. 59-62 – Режим доступу: <http://stud24.ru/enterprising/kadrova-politika-pdprimstva/183091-534608-page9.html>.

6. Семенов А.Г. Аналіз формування та використання кадрового потенціалу / А. Г. Семенов // Вісник економічної науки [Електронний ресурс]. – 2010. – №1. – С. 93-97 – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/45473>.

Г. Ф. Толмачова
канд. екон. наук
м. Київ

МАЛЕ І СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ЧИННИК ВИХОДУ ЕКОНОМІКИ ДОНБАСУ З КРИЗИ

Постановка проблеми. В умовах тривалого і негативного впливу наслідків світової фінансово-економічної кризи, вибухового розгортання системної кризи в українському суспільстві у 2013-2014 рр., значного ускладнення протистояння на Сході України істотну роль в стабілізації економіки регіонів країни набувають суб'єкти малого та середнього підприємництва. Але мале та середнє підприємництво унаслідок установлених нині економічних зв'язків та практик ведення бізнесу і регулювання підприємницької діяльності втрачає потенціал до стрімкого зростання власних масштабів і ефективності функціонування. Зростає необхідність розбудови бізнес-середовища, перетворення підприємництва на основу нової соціально-економічної стійкості та рушія економічного відновлення в регіонах України.

З огляду на потенціал розвитку малого та середнього підприємництва, необхідно відзначити, що при створенні сприятливих умов для функціонування та розвитку підприємницький сектор здатний сприяти розвитку ділової активності, просуванню нових технологій, заповнюванню ринку товарами і послугами на конкурентній основі, створенню нових робочих місць. Розширення сфери економічної діяльності малого та середнього бізнесу сприяє розвитку перспективних напрямів сфери реального виробництва, збільшення присутності малого бізнесу в агропромисловому секторі, транспортному комплексі, забезпечує зростання якості послуг у нових секторах регіональної економіки.

В умовах децентралізації влади та розвитку господарств самостійних регіонів мале та середнє підприємство може розглядатися як важливий засіб оптимізації структури регіональних економік. А при перетіканні суб'єктів малого та середнього підприємництва в тінь, чи реального згорання діяльності неминучі скорочення грошових надходжень до бюджетів різних рівнів, обсягів виробництва та споживання, зрештою росту реального безробіття.

Аналіз досліджень і публікацій. Основним теоретичним обґрунтуванням необхідності розвитку малого та середнього підприємництва при побудові ринково-орієнтованої економіки є численні роботи західних економістів, зокрема, А. Освальда [1], П. Рейнольдса [2], Д. Сторі [3] й ін., в яких на підставі великого масиву емпіричних даних ООН і ОЕСД було висунуто гіпотезу про структурні зрушення в організації виробництва, що відбулися останнім часом.

Серед вітчизняних дослідників проблем розвитку малого та середнього підприємництва, регуляторної політики розвитку підприємництва та подолання адміністративних бар'єрів можна виділити роботи А. Бутенка [4, 5, 6], З. Варналія [7, 9], Л. Воротіної [8, 9], В. Геєця [9, 10], О. Кужель [9, 11], Д. Ляпіна [12], В. Ляшенка [4, 9, 13, 14], Ю. Макогона [15], Н. Шлафман [6] та ін. Однак поряд із низкою проблем, розглянутих та вирішених цими авторами, у їхніх працях не знайшли достатньої уваги питання, що відносяться до визначення зовнішніх чинників, що впливають на розвиток малого та середнього підприємства старопромислових регіонів та рекомендацій щодо поліпшення підприємницького клімату в таких регіонах.

Метою даної статті є аналіз тенденцій розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва Донбасу в умовах фінансово-економічної кризи та військового конфлікту, а також дослідження впливу зовнішніх чинників на формування підприємницької активності в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішими перевагами малого та середнього бізнесу для будь-якої країни є надання численних робочих місць та значний внесок даних структур у ВВП країни. Нині за даними статистичної служби Європейського союзу (ЄС) Eurostat в країнах співдружності з 20 млн активно діючих підприємств, за винятком фінансового сектора, 67,4% відносилося до малого і середнього бізнесу (за європейською класифікацією до таких підприємств відносяться підприємства, на яких чисельність працюючих не перевищує 250 робітників і службовців). З них 91,8% відносилися до мікропідприємств з числом зайнятих до 10 осіб. За оцінками експертів, половина з цієї кількості є індивідуальними підприємствами, де працює тільки власник і, можливо, деякі члени його сім'ї, а 6,9% - це малі підприємства, чисельність персоналу на яких складає від 10 до 50 осіб. Структура зайнятих в малому і середньому бізнесі коливається по країнах ЄС від 55% (наприклад, в Словаччині і Великобританії) до 81% (у Італії) [1].

Таким чином, малі та середні підприємства, завдяки своїй чисельності, забезпечують більше половини робочих місць і, як наслідок, мають істотну вагу в економіці практично будь-якої країни. Структурно вони є присутніми в усіх галузях економіки, при цьому

середні підприємства домінують в оброблювальній промисловості, а великі - в тих видах виробництв і послуг, які вимагають значних капіталовкладень.

Малий та середній бізнес може здійснювати вагомий внесок у ВВП країни. Починаючи з 2000 року у США і Японії частка малих і середніх підприємств у ВВП становила у середньому 53%, а в країнах ЄС [18] і Китаї - у середньому 65% [19]. Питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні склала 99,96% від загальної кількості суб'єктів господарювання, що в цілому відповідає європейським стандартам. Але частка малих підприємств у ВВП та загальній зайнятості країни не перевищувала 12% та 30% відповідно [17].

На думку професора Ю. Макогона перевага розвинених країн, що закріплюється процесами глобалізації, полягає в тому, що високий відсоток ВВП, що забезпечується продукцією малого і середнього бізнесу, економічно урівноважується купівельною спроможністю споживачів, що є найнятими робітниками у великому бізнесі. В Україні, витіснені зі своїх робочих місць, багато найнятих робітників промислового, наукового, освітнього і інших комплексів вирішують проблему свого існування, емігруючи за рубіж. Сьогодні все більше число фахівців переходять на думку, що швидкість деіндустріалізації країни (чи швидкість розпаду неконкурентоздатних виробництв) занадто значно перевищує швидкість створення виробництв у сфері малого і середнього бізнесу, що може привести до росту соціальної напруженості в суспільстві і втраті цілих сегментів української промисловості. У зв'язку з цим, розвиток малого і середнього бізнесу необхідно розглядати в контексті загального розвитку промислової політики в Україні [16].

Але, нині, як вважає професор Л. Воротіна, потенційні можливості сектору малого бізнесу щодо створення нових робочих місць, щодо стратегії створення базових умов нарощування економічної ваги малих підприємств вщент руйнуються, що підтверджується, на жаль, сучасною практикою функціонування економіки України. Об'єктивність вимагає докорінної зміни суб'єктивного управлінського тиску на малий бізнес; створення законодавчо-нормативної бази захисту малих підприємств від свавілля влади; запровадження діючого дерегуляторного механізму малого сектору національної економіки України [9].

У старопромислових регіонах - Донецькій і Луганській областях сектор малого і середнього підприємства традиційно відіграє важливу роль у стимулюванні економічної активності. Так, за підсумками 2013 року щодо основних показників розвитку малих та середніх підприємств Донецька область входить у трійку лідерів по Україні разом з м. Києвом та Дніпропетровською областю. Кількість малих підприємств Донецької області за 2013 рік зросла, у порівнянні з 2012 роком, на 3,3% і склала 27041 одиницю, у тому числі мікропідприємств - 23051 (зростання на 5%), середніх підприємств - 1587 (зменшення на 9%) (табл. 1). Кількість малих підприємств Луганської області за 2013 рік зросла, у порівнянні з 2012 роком, на 7,2% і склала 10697 одиниць, у тому числі мікропідприємств - 8963 (зростання на 9,4%), середніх підприємств - 660 (зменшення на 8,6%).

Основні показники малих підприємств Донецької та Луганської областей у 2012-2013 рр.

	Донецька область		Луганська область	
	2012	2013	2012	2013
Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	60	62	44	48
У% до попереднього року	-	103,3	-	109,1
Кількість зайнятих працівників на підприємствах, осіб	160900	149740	63933	63635
У% до попереднього року	-	93,1	-	99,5
Кількість найманих працівників на підприємствах, осіб	154000	143625	61285	60571
У% до попереднього року	-	93,3	-	98,8
Обсяг реалізованої продукції підприємств (робіт, послуг), тис.грн	55044900,0	53061802,3	17433481,3	16654413,0
У% до попереднього року	-	96,4	-	95,5

*Розраховано за даними: Головного управління статистики Донецької області, Головного управління статистики Луганської області.

За підрахунками Головних управлінь статистики у Донецькій та Луганській областях у 2013 році майже три чверті малих підприємств було зосереджено у п'яти великих містах Донецької області – у м. Донецьку (49,9%), м. Маріуполі (10,2%), м. Макіївці (5,8%), м. Краматорську (3,6%), м. Горлівці (3,5%) та трьох містах Луганської області, де 60% малих підприємств зосереджено у м. Луганську (44,5%), м. Северодонецьку (7,1%), м. Алчевську (6,3%).

Станом на 01.01.2014 року загальна кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України становила 82 одиниці, що на 7,9% більше ніж за звітний період попереднього року (рис. 1).

Тоді, як у Донецькій області цей показник склав 62 одиниці, що на 3,3% більше ніж за попередній рік, у Луганській області – 48 одиниць, що на 9,1% більше ніж за попередній рік.

Але фінансово-економічна криза, падіння курсу гривни, політичний і військовий конфлікт зробили негативну дію на деякі показники розвитку малого під-

приємництва в регіоні. Загалом у сфері малого та середнього підприємництва Донецької області було зайнято майже 647,0 тис. осіб, в тому числі: на малих підприємствах - 149,7 тис. осіб, на середніх підприємствах – 277,1 тис. осіб, кількість фізичних осіб – підприємців складала 164,6 тис. осіб, у них за наймом працювало 55,5 тис. робітників (табл. 1). Кількість найманих працівників на підприємствах малого та середнього бізнесу Донецької області у 2013 році зменшилася у порівнянні з попереднім роком, відповідно, на 6,7% та 2,8%, та склала 143,6 тис. осіб та 276,9 тис. осіб.

Загальна сума витрат на персонал (витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи) малих підприємств зменшилася у порівнянні з попереднім роком на 0,9% та склала 4774,8 млн грн (рис. 2). У загальній кількості найманих працівників на підприємствах області питома вага найманих працівників малих підприємств складала 16,9%, працівників середніх підприємств - 32,6%.

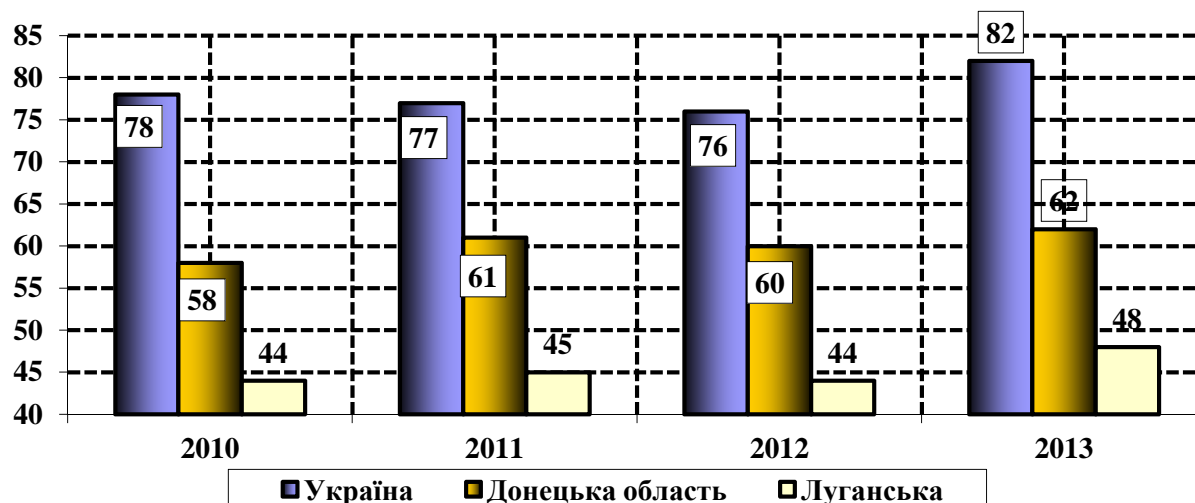

Рис. 1. Кількість малих підприємств (з урахуванням мікропідприємств) у розрахунку на 10 тисяч осіб наявного населення

Також спостерігається скорочення чисельності зайнятих на суб'єктах малого та середнього підприємництва у Луганській області. Так, кількість зайнятих

працівників на підприємствах малого та середнього бізнесу у 2013 році зменшилася у порівнянні з попереднім роком, відповідно, на 0,5% та 1,3%, та склала 63,6

тис. осіб та 127,7 тис. осіб. Кількість найманих працівників на підприємствах малого та середнього бізнесу області за той же період зменшилася, відповідно, на 1,2% та 1,3%, та склала 605,7 тис. осіб та 127,6 тис. осіб. Причому, повернення показників на докризовий рівень досі не сталося. У загальній кількості працюючих на підприємствах області питома вага найманих працівників малих підприємств складала 18,2%, працівників середніх підприємств - 38,4%. За підсумками 2013 року підприємствами малого бізнесу Донецької області було реалізовано продукції (товарів, послуг) на суму 53075,3 млн грн, що на 3,6%, менше, ніж у 2012 році. Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) по області збільшилася до 9,2% (у 2012 р. - 8,3%), але остається

достатньо малою, що пояснюється високою концентрацією в області великих промислових підприємств. Підприємствами середнього бізнесу у 2013 році було реалізовано продукції (товарів, послуг) на суму 216373,7 млн грн (-17,6%). Частка середніх підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) по області склала 37,6%.

Підприємствами малого бізнесу Луганської області у 2013 році було реалізовано продукції (товарів, послуг) на суму 16654,4 млн грн, що на 4,5%, менше, ніж у 2012 році. Частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) по області збільшилася до 16,0% (у 2012 р. - 14,9%), але остається не великою, що пояснюється високою концентрацією в області великих промислових підприємств.

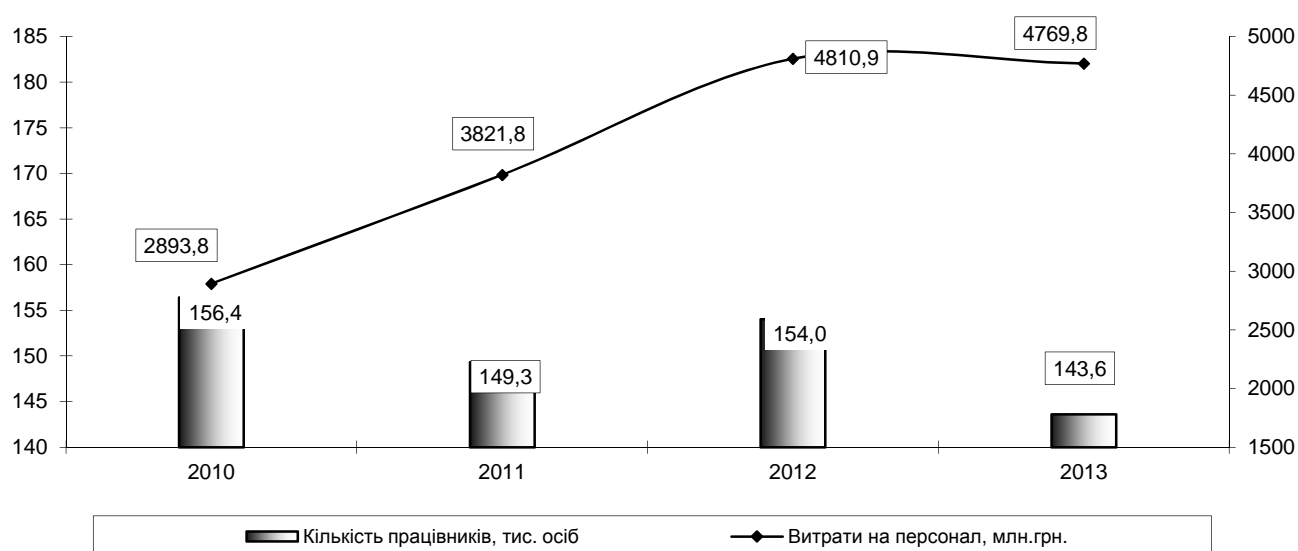

Рис. 2. Кількість найманих працівників та витрати на персонал малого бізнесу (з урахуванням мікропідприємств) у Донецькій області

емств. Підприємствами середнього бізнесу у 2013 році було реалізовано продукції (товарів, послуг) на суму 32594,2 млн грн (-4,4%). Частка середніх підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) по області збільшилася до 31,3% (у 2012 р. - 29,0%).

У 2013 році малими підприємствами Донецької області був отриманий від'ємний фінансовий результат до оподаткування в сумі 903,9 млн грн збитків. При цьому кількість підприємств, які одержали прибуток, склала 68,0% від загальної кількості малих підприємств, ними одержано 2,4 млрд грн прибутку. Середніми підприємствами у 2013 році був отриманий позитивний фінансовий результат до оподаткування у сумі 3513,3 млн грн.

За 2013 рік податкові надходження до бюджетів усіх рівнів від діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва Донецької області склали 6,0 млрд грн, у тому числі від діяльності суб'єктів малого підприємництва 3,6 млрд грн, при цьому частка надходжень від діяльності суб'єктів мікропідприємництва складала 58,8% (2,1 млрд грн).

У структурі малого і середнього бізнесу Донбасу за видами економічної діяльності, як і раніше, преважують сфери діяльності невиробничого характеру,

особливо ті, які мають відносно швидкий обіг засобів. Кількість підприємств малого бізнесу, які займалися оптовою та роздрібною торгівлею; ремонтом автотранспортних засобів, тимчасовим розміщенням та організацією харчування, хоча й зменшується з кожним роком, але продовжує займати найбільшу питому вагу в загальній кількості малих підприємств Донецької області - 35,2%. Промисловими видами діяльності займалося 11,7% малих підприємств; будівництвом - 10,1%; сільським, лісовим та рибним господарством - 7,4%. В структурі середнього бізнесу за видами економічної діяльності промисловими видами займалося 31,8% підприємств; оптовою та роздрібною торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів - 22,0%; будівництвом - 9,5%; сільським, лісовим та рибним господарством - 7,9%.

У структурі малого бізнесу Луганської області за видами економічної діяльності преважують підприємства, які займалися оптовою та роздрібною торгівлею; ремонтом автотранспортних засобів, тимчасовим розміщенням та організацією харчування - 30,4% (табл. 2). Промисловими видами діяльності займалося 14,8% малих підприємств; будівництвом - 9,4%; сільським, лісовим та рибним господарством - 13,3%. В структурі середнього бізнесу за видами економічної ді-

яльності промисловими видами займалося 42,1% підприємств; оптовою та роздрібною торгівлею, ремонтом автотранспортних засобів і мотоциклів - 14,2%; будівництвом - 7,3%; сільським, лісовим та рибним господарством - 13,0%.

Як свідчать приведені дані, в Луганській області доля промислових і сільськогосподарських малих і середніх підприємств більша, ніж в Донецькій області. В той же час, доля малих і середніх підприємств, зайнятих роздрібною і оптовою торгівлею менша, чим в Донецькій області.

Таблиця 2

**Кількість підприємств за їх розмірами і за видами економічної діяльності
у Донецькій та Луганській областях у 2013 році**

	Донецька область				Луганська область			
	Середні підприємства		Малі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства	
	Одиниць	у% до кількості середніх підприємств	Одиниць	у% до кількості малих підприємств	Одиниць	у% до кількості середніх підприємств	Одиниць	у% до кількості малих підприємств
Усього	1587	100	27041	100	660	100	10697	100
у тому числі								
сільське, лісове та рибне господарство	125	7,9	1996	7,4	86	13,0	1422	13,3
промисловість	505	31,8	3153	11,7	278	42,1	1587	14,8
будівництво	151	9,5	2733	10,1	48	7,3	1001	9,4
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	349	22,0	8962	33,1	94	14,2	3118	29,1
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	101	6,4	1027	3,8	53	8,0	559	5,2
тимчасове розміщення й організація харчування	41	2,6	608	2,2	8	1,2	143	1,3
інформація та телекомунікації	20	1,3	899	3,3	4	0,6	332	3,1
фінансова та страхова діяльність	25	1,6	288	1,1	2	0,3	105	1,0
операції з нерухомим майном	85	5,4	2837	10,5	13	2,0	923	8,6
професійна, наукова та технічна діяльність	57	3,6	2139	7,9	22	3,3	710	6,6
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	96	6,0	1237	4,6	45	6,8	397	3,7
Освіта	6	0,4	160	0,6	-	-	58	0,5
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	13	0,8	369	1,4	3	0,5	137	1,3
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	9	0,6	158	0,6	3	0,5	43	0,4
надання інших видів послуг	4	0,3	475	1,8	1	0,2	162	1,5

*Розраховано за даними: Головного управління статистики Донецької області, Головного управління статистики Луганської області.

Переважають малі підприємства у сфері торгівлі, що спостерігається в Донецькій і Луганській областях, пояснюється наступними причинами. По-перше, у зв'язку з відсутністю сприятливого податкового режиму по відношенню до діяльності суб'єктів малого підприємництва сфери виробничого характеру, і в умовах стрімкої девальвації гривні перевагу отримують

ті господарюючі суб'єкти, які можуть забезпечувати швидке і відносно безпечне обернення авансованого капіталу. По-друге, можливість наявного обороту. По-третє, притік маси дешевих імпортованих товарів, які не мають аналогів в нашому виробництві. По-четверте, висока інфляція і нестабільність національної грошової одиниці, що змушує підприємців не накопичувати

грошові кошти, а перетворювати їх на товар. Всі відмічені і інші чинники дали могутній поштовх для переливу капіталів в торгівлю. Між тим такий ринок, як сфера науково-технічних новацій і інформації освоєється недостатньо (11,2% МП Донецької області і 9,7% МП Луганської області). Це обумовлено, з одного боку, недостатньою увагою до даних проблем з боку державних структур управління, відсутністю правових актів, що забезпечують розвиток малого бізнесу, орієнтованого на впровадження досягнень науково-технічного прогресу, а з іншого – монополією державних науково-технічних структур, що зосредили всі обсяги фінансування наукової сфери. В результаті це призвело до монополізму державного сектору в науці, відсутність структур, що впроваджують інновації в матеріальній сфері, теж не сприяє просуванню інновацій до споживачів.

Виходячи із результатів динаміки показників можна дійти висновків про наявність ряду тенденцій, які засвідчують про недосконалості формування та забезпечення ефективної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва Донбасу у 2012-2013 рр. Статистичні дані показують чітку тенденцію, яка виражає реакцію малого та середнього бізнесу обвальне падіння курсу гривни, економічну кризу, політичний і військовий конфлікти на формування підприємницької активності. Якщо в перші роки становлення малого бізнесу в країні, в 90-роках, кількість зареєстрованих суб'єктів малого підприємництва зростала за рік у 20 разів, то в сучасних умовах спостерігається застій навіть зменшення кількості зайнятих в малому та середньому підприємстві. Такий стан не свідчить про повну насиченість і вичерпність умов розвитку малого та середнього підприємництва, а навпаки наголошує на тому, що об'єктивні закономірності його поступу гальмуються дерегулюючою діяльністю державних інституцій і в центральних органах влади і в місцевих органах самоврядування.

У 2014 році суттєво змінилися умови ведення бізнесу, що в регіоні загалом, а особливо на територіях проведення антитерористичної операції та бойових дій, торкнулося безпосередньо усіх суб'єктів господарської діяльності. У зв'язку з цим, очікувані показники розвитку малого та середнього бізнесу Донецької області у 2014 році прогноуються на рівні зменшення щодо кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення до 59 одиниць, кількості середніх підприємств - до 3 одиниць, чисельності працюючих на малих підприємствах зменшення до 137,5 тис. осіб, на середніх підприємствах - до 252,0 тис. осіб, кількість підприємців-фізичних осіб складе 138,0 тис. осіб. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих підприємств складе 35,8 млрд грн, або 67,4% до відповідного показника 2013 року. Надходження до бюджетів усіх рівнів від діяльності малого та середнього підприємництва складуть 6,6 млрд грн, у тому числі від діяльності суб'єктів малого підприємництва очікуються на рівні 2,6 млрд грн.

За результатами анкетного опитування представників малого підприємництва Донецької і Луганської областей, проведеного вченими Інституту економіки промисловості НАН України у 2012 році, серед найбільших труднощів і регуляторних бар'єрів в підприємницькій діяльності респонденти назвали оподаткування і адміністрування податків (47%), видачу дозволів або ліцензій (23%), державний контроль (25%).

Оцінюючи вплив Податкового кодексу і законів, що уточнюють його на діяльність підприємства, 59% респондентів відмітили погіршення положення (у тому числі 5% були близькі до банкрутства), 23% вважали, що положення залишилося без зміни, 9% відмітили, що є передумови для поліпшення і тільки 3% відповіли, що положення покращується. Причому, 40% респондентів використали до прийняття Податкового кодексу загальну систему оподаткування і 60% спрощену. У зв'язку з введенням Податкового кодексу 44% не припустили в перспективі розширення бізнесу і тільки 26% готові були до цього.

Недосконала податкова система прямим чином впливає на тінізацію малого підприємництва, приховання реальних доходів підприємців. Так, за результатами опитування до 20% реального річного доходу декларують для цілей оподаткування 19% підприємців, від 20 до 40% - 24%, від 40 до 60% - 25%, від 60 до 80% - 14%, від 80 до 100% - 6%.

В якості схем «оптимізації» оподаткування 65% підприємців використовують виплату заробітної плати неофіційно («у конвертах»), 42% приховують реальне доходи, працюючи через готівку без їх податкового урахування, 28% використовують приватних підприємців або фіктивні фірми, 14% використовують пільгове оподаткування.

При рішенні спірних ситуацій з податковими органами щодо сплати податків 39% респондентів використали неофіційні способи, 50% не прибігали до цього. Зверталися до судів при рішенні спірних ситуацій, що торкаються сплати податків, тільки 20% респондентів, а 76% не використали судові способи. При цьому 44% респондентів не задоволені захистом їх інтересів в суді або не вірять судовим органам, і лише 5% опитаних задоволені захистом їх інтересів в суді.

Серед причин ухилення від оподаткування українських малих підприємств респонденти називають: недосконалість податкового законодавства - 56% опитаних; можливість «домовитися» з представниками контролюючих органів - 36%; недосконала система контролю - 20%; некомпетентність контролюючих органів - 15%.

Після введення в дію Податкового кодексу України податкову систему України складають 17 загальнодержавних і 5 місцевих податків і зборів. Суб'єкти малого підприємництва самостійно приймають рішення про вибір податкового режиму - загального або спеціального. Спеціальний податковий режим у вигляді «спрощеної системи оподаткування, обліку і звітності» передбачений в податковій системі України для зниження податкового навантаження і стимулювання малого підприємництва. За даними Міністерства податків і зборів України в 2013 р. за спеціальним податковим режимом «спрощена система оподаткування, обліку і звітності» працювали 1,3 млн фізичних осіб-підприємців (100% діючих) і 148,7 тис. юридичних осіб (40% діючих).

Вартість дотримання податкового законодавства в Україні істотно впливає на ділове середовище і є однією з перешкод на шляху розвитку бізнесу, особливо малих підприємств і приватних підприємств. Причому, малі підприємства набагато більше страждають від витрат на ведення податкового обліку. Так, 77% респондентів заявили, що від 1 до 50% річного доходу бізнесу вони витрачають на оплату процедур адміністрування податків. Вартість дотримання податкового

законодавства складається в основному з витрат підприємств на оплату робочого часу працівників бухгалтерської служби, яке витрачається на ведення податкового обліку і пов'язаних з оподаткуванням процедур. Система адміністрування податків перешкоджає залученню інвестицій і створенню нових малих підприємств.

За даними Всесвітнього банку і Міжнародної фінансової корпорації (IFC), в 2013 р. тимчасові витрати середнього українського підприємства на виконання податкового законодавства склали 491 годину в рік. При цьому, в країнах СНД тривалість робочого часу, використаного на виконання основних податкових зобов'язань, складала в середньому 266 годин в рік. У країнах Європи і Центральної Азії загальні середньорічні витрати часу однієї компанії склали в середньому 260 годин, в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЭСР) - 126 годин.

Витрати на дотримання податкового законодавства залежать від розміру підприємства по рівню доходу (чим більше підприємство, тим більше витрати), проте малі підприємства мають найбільші витрати, якщо порівняти ці витрати з доходом підприємства. За даними дослідження Всесвітнього банку і Міжнародної фінансової корпорації (IFC) "Вартість дотримання податкового законодавства в Україні", вони досягають 8% річного доходу. Ці витрати можна порівняти з податковим податком, що шкодить конкурентоспроможності малих підприємств навіть на внутрішньому ринку країни, оскільки вони опиняються в не вигідному становищі в порівнянні з великими підприємствами, аналогічні витрати яких складають лише 0,03% їх доходів. Така ситуація не сприяє стимулюванню підприємницької ініціативи, самостійної зайнятості, залученню інвестицій і може бути певною перешкодою для створення нових малих підприємств.

Порівняння витрат робочого часу і фінансових витрат, пов'язаних з виконанням обов'язкових податкових процедур на підприємствах України, що застосовують різні податкові режими, показало, що найбільші витрати мають підприємства, які платять податки по загальній системі оподаткування. Вартість виконання податкових зобов'язань для підприємств з доходом до 1 млн грн є найбільшим відносно загального річного доходу - 5,3%. Підприємства, які перейшли на спеціальний податковий режим із сплатою єдиного податку, мають найменші витрати часу і фінансових ресурсів. Так, витрати компаній, які мають річний дохід до 1 млн грн, але застосовують спрощену систему оподаткування, складають 3%.

Система видачі дозвільних документів, не дивлячись на законодавчі нововведення, оперує широким переліком дозволів, характеризується нормативними суперечностями і відсутністю ефективно функціонуючого організаційно-правового механізму видачі документів дозвільного характеру, непрозорістю і складністю дозвільних процедур, що створює підоснову для корупційних дій чиновників. Результати проведеного опитування свідчать, що більше половини респондентів (57%) вважає, що дозвільна система перешкоджає нормальній господарській діяльності суб'єктів малого підприємництва. 62% опитаних в процесі отримання дозволів зіткнулася з такою проблемою, як підготовка надмірної кількості документів і бюрократична тяганина, пов'язана з їх отриманням.

Невиправдана дорожняча виконання обов'язкових вимог або просто неможливість їх виконання призводять до того, що більшість дозволів видаються підприємцям на нетривалий термін. Підприємці вимушені відкуповуватися, щоб скоріше почати свій бізнес. При цьому регуляторні органи чинять тиск на підприємців, вимагаючи виконання своїх вказівок. Подібний суб'єктивізм у видачі дозволів безпосередньо веде до зловживань і корупції, яка в свою чергу посилюється і ослабляє конкуренцію серед існуючих підприємств, перешкоджаючи підвищенню ефективності їх діяльності.

Дані опитування свідчать, що 50% респондентів, дозволів, що безпосередньо займаються отриманням сертифікатів, ліцензій розраховувалися неофіційними платежами за отримання дозвільних документів. Причому, з аналогічним показником 2008 р. даний показник зріс на десять процентних пунктів.

Висновки. Таким чином, як свідчать результати дослідження розвиток малого та середнього підприємництва на території Донецької та Луганської областей характеризується наступними дисбалансами:

- зберігається диспропорція спеціалізації малих і середніх підприємств за видами економічної діяльності. В основному, мале підприємництво є орієнтованим на посередницьку, торговельну діяльність (що гарантує прибуток на короткостроковому часовому періоді);

- спостерігається диспропорційне (нерівномірне) розміщення малих і середніх підприємств на території регіону, незначна присутність малого бізнесу у віддалених від промислових центрів містах (регіонах), що негативно впливає на процеси активізації економічної діяльності та створення робочих місць на території віддалених, периферійних районів;

- у регіоні існують нелегально діючі малі підприємства, зокрема, з видобутку вугілля (так звані «копанки»), які здійснюють економічну діяльність, не маючи офіційної реєстрації (тобто, працюють «у тіні»). Аналогічна ситуація спостерігається і щодо розвитку підприємницької діяльності у сфері роздрібної торгівлі (особливо – у сфері роздрібної торгівлі на ринках міст, малих міст, на території сільських поселень Донецької та Луганської областей). Це свідчить про вагомий потенціал легалізації діяльності малого бізнесу.

Результати досліджень вітчизняних фахівців свідчать, що швидкість деіндустріалізації країни (чи швидкість розпаду неконкурентоздатних виробництв) значно перевищує швидкість народження виробництв у сфері малого і середнього бізнесу, що може привести до росту соціальної напруженості в суспільстві і втраті цілих сегментів української промисловості. У зв'язку з цим, розвиток малого і середнього бізнесу необхідно розглядати в контексті загального розвитку промислової політики в Україні. Іншими словами, необхідно зрівняти швидкості ліквідації наслідків гіпертрофованої індустріалізації і появи нових робочих місць у сфері малого і середнього бізнесу.

Для подолання кризових загроз для малого та середнього підприємництва необхідно створення в Україні стимулюючого бізнес-середовища та сприятливих інвестиційних умов функціонування підприємницьких структур. За для вирішення означених проблем необхідна дієва владна підтримка малого та середнього підприємництва шляхом розширення системи пільго-

вого оподаткування, відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами, зниження тягаря орендних платежів, мінімізація платежів за тепло- і енергопостачання, вивільнення від непомірних нарахувань на фонд заробітної плати. Без вирішення нагальної підтримки з боку влади суб'єкти малого підприємства не в змозі навіть зберігати робочі місця, не говорячи про їх нарощування.

Для переходу до ефективних методів державної регуляції потрібний перегляд нормативно-правової бази як на державному, так і регіональному рівнях. Ключову роль повинна зіграти сама держава, оскільки введення економічних і конституційних правил, які і створюють адміністративні бар'єри знаходиться у владі держави. Потрібний перехід до максимально можливого спрощення доступу економічних суб'єктів на ринок при одночасному підвищенні відповідальності (перш за все економічною) всіх учасників ринку, у тому числі і держави, за реальний результат діяльності.

Крім того, державна підтримка малого та середнього підприємства повинна включати такі напрями:

- фінансування створення і розвитку регіональних та місцевих інвестиційно-інноваційних кластерів за участю суб'єктів малого та середнього підприємства у базових видах економічної діяльності та пріоритетних сферах економіки;

- фінансово-економічне стимулювання запровадження суб'єктами малого підприємства інноваційних технологій, створення та поширення знань між науково-дослідними інституціями та суб'єктами підприємницької діяльності, підвищення якості роботи регіональних органів державного управління у напрямі моніторингу та планування інноваційного розвитку сектору малого та середнього бізнесу;

- забезпечення формування економічних стимулів для створення локальних інтегрованих виробничих систем, проведення горизонтальної та вертикальної кооперації малих підприємств шляхом створення кооперативів у різних видах економічної діяльності;

- створення мережі муніципальних бізнес-інкубаторів і венчурних фондів, покращення інституційно-правового забезпечення розширення можливостей малих підприємств до реалізації інвестиційних проектів і інноваційних програм, розширення можливостей функціонування мережі суб'єктів фінансово-інвестиційної підтримки, а також їх мотивації до покращення доступу підприємств до інновацій та інвестицій.

Підтримка малого та середнього підприємства на рівні регіонів повинна включати такі напрями:

- залучення до процесу легального видобутку вугілля малого та середнього підприємства, що може стати дієвим механізмом подолання негативних соціально-економічних проблем на територіях, де були закриті вугільні підприємства, що мали статус містоутворюючих. Реєстрація малих шахт частково знизить рівень безробіття за рахунок легального працевлаштування спеціалістів шахтарських кваліфікацій, сприятиме зростанню показників життєвого рівня населення і поповненню місцевих бюджетів;

- залучення малого та середнього підприємства до процесів модернізації комплексу житлово-комунального господарства на регіональному рівні шляхом збільшення питомої ваги приватного сектору, задіяння потенціалу малого бізнесу. Важливим напрямком розвитку ЖКГ регіону є збільшення частки підприємств

малого та середнього бізнесу у сфері обслуговування об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), у т.ч. ремонту, обслуговування внутрішньо-будинкових комунікацій, приміщень; прибирання прибудинкових територій; збір, вивезення та переробки побутових відходів тощо;

- залучення малого бізнесу до розвитку альтернативної енергетики, зменшення енерговитрат, підвищення енергоефективності на місцевому, регіональному рівнях. Наявність природних ресурсів, кліматичних умов, місцевої сировини у регіоні сприяють розвитку альтернативної енергетики в Донецькій та Луганській областях;

- задіяння потенціалу малого підприємства для розвитку сільських територій Донецької та Луганської областей. Розвиток фермерства, стимулювання підприємницької ініціативи та малого підприємства дозволять пом'якшити проблему зайнятості у сільській місцевості, сприятимуть іншим позитивним соціально-економічним перетворенням на селі, забезпечать зростання обсягів вітчизняного агропродукування;

- залучення малого підприємства до сфери розвитку транспортно-транзитних послуг на місцевому, регіональному рівні. Транспортний комплекс Донецької та Луганської областей представлений розгалуженою мережею доріг, магістралей та автобанів, забезпечує масштабні вантажоперевезення та пасажироперевезення усіма видами транспорту. В процесі розбудови, обслуговування транспортної сфери регіону, під час надання транспортно-транзитних послуг важливу роль відіграють представники малого бізнесу, приватні компанії-перевізники.

Список використаних джерел

1. EU SMEs in 2012: at the crossroads. Annual report on small and medium-sized enterprises in the EU, 2011/12 [Електронний ресурс]. — Rotterdam : European Commission, 2012. — 89 pp. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting_documents/2012/annual-report_en.pdf, С. 15
2. Oswald A. Latent Entrepreneurship Across Nations / A. Oswald, D. Blanchflower, A. Stutzer // European Economic Review. — 2001. — № 45 — P. 680-691.
3. Reynolds P. D. Global Entrepreneurship Monitor: 2000 Executive Report [Електронний ресурс] / P. D. Reynolds, M. Hay, W. D. Bygrave, S. M. Camp and E. Autio // Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership at the Ewing Marion Kauffman Foundation. — 2000. — 59 pp. — Режим доступу : <http://www.gemconsortium.org/docs/2408/gem-2000-global-report>.
4. Storey D. J. The birth of new firms: does unemployment matter? / D. J. Storey // Small Business Economics. — 1991. — № 3. — P. 167-179.
5. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу : моногр. / А.І. Бутенко, М.П. Войнаренко, В.І. Ляшенко та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2011. — 326 с.
6. Бутенко А.І. Рівень потенціалу малого підприємства в Одеському регіоні та напрямки активізації його використання : монографія / А.І. Бутенко, І.М. Сараєва, Н.І. Носова ; Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. — Одеса : Інтерпрінт, 2013. — 112 с.

7. Напрямки дерегуляції діяльності малих підприємницьких структур в Україні / А.І. Бутенко, Н.Л. Шлафман // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1 (21). – С. 30-33.
8. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – 4-те вид., стер. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2008. – 302 с.
9. Воротіна Л.І. Можливості збереження підприємств сектору малого бізнесу економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://trpe.econom.univ.kiev.ua/data/2009_19/zb19_05.pdf.
10. Про стан та перспективи розвитку підприємства в Україні: Національна доповідь / К. О. Вашченко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К.: Держкомпідприємства, 2010. – 219 с.
11. Геєць В.М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки / В.М.Геєць // Економіка України. – 2012. - № 10. – С. 4-23.
12. Кужель О. Роль малого бізнесу в регіональному соціально-економічному розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.org.ua/?p=242>.
13. Ляпін Д. Регіональні особливості державного управління розвитком малого підприємництва / Д. Ляпін // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 34-38.
14. Ляшенко В.І. Регуляторна політика стимулювання розвитку малого підприємництва в умовах трансформації виробничої сфери старопромислових регіонів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/>.
15. Ляшенко В.И. Регуляторная политика в Украине: методология формирования и режимы реализации в сфере малого предпринимательства: дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.03 / В.И. Ляшенко; НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2007. – 434 с.
16. Макогон Ю.В. Малый бизнес в Украине в условиях глобализации мировой экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yandex.ua/clck/jsredir?from=yandex.ua>
17. Малий бізнес міста Донецька і Донецької області в 2013 році / Еспрес-випуск. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області. – 2014. – 6 с.
18. Рейтинг міст та районів Донецької області за розвитком малого підприємництва в 2013 році / Статистичний бюлетень. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області. – 2014. – 25 с.
19. Донецька область у цифрах у 2013 році / Статистичний збірник. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області. – 2014. – 68 с.
20. Малий бізнес Донецької області за 2010-2012 роки / Статистичний збірник. – Донецьк: Головне управління статистики у Донецькій області. – 2013. – 73 с.
21. Основні структурні показники діяльності підприємств за їх розмірами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lg.ukrstat.gov.ua/sinf/gospidpr/rozpdpdpr.php.htm>.
22. Стимулювання розвитку малого підприємництва як складова диверсифікації економіки Сходу України [Електронний ресурс] / Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1327/>.